

Prof. UR dr hab. Joanna Gołonka
Zakład Językoznawstwa Porównawczego i Stosowanego
Instytut Filologii Germańskiej
Uniwersytet Rzeszowski

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgra Bartosza Bucia
pt. *Argumentationsindikatoren in deutschen Interviews und Diskussionen*
(Indykatory argumentacji w niemieckich wywiadach i dyskusjach)

We wstępie napisanej pod kierunkiem Pani prof. dr hab. Marioli Wierzbickiej i przedłożonej do oceny rozprawy doktorskiej mgr Bartosz Buć stawia przed sobą następujące cele:

1. Rozszerzenie o język niemiecki koncepcji van Eemeren i innych, zaprezentowanej w książce „Argumentative Indicators in Discourse” (2007), co konkretnie oznacza przede wszystkim
2. Wypracowanie katalogu indykatorów argumentacji na podstawie analizy tekstów języka mówionego, czyli niemieckich wywiadów i dyskusji.

Rozprawa dotyczy więc szerokiego tematu argumentacji, Autor skupia się jednak jedynie na jej aspektach językowych i bardzo wnikliwie bada słowa, wyrażenia i zwroty, pozwalające na rozpoznanie wątków argumentacji w tekstach języka mówionego. To w tego rodzaju tekstach, w dialogach, w ramach interakcji werbalnej, argumentację spotkać można szczególnie często. Jednocześnie właśnie teksty dialogiczne jako bardziej spontaniczne i z reguły mniej uporządkowane stanowią dla ich badaczy trudne wyzwanie. Z takim właśnie wyzwaniem zmierzył się doktorant, co chciałabym podkreślić już na początku.

Układ pracy i treść poszczególnych rozdziałów

Na liczącą w sumie 246 stron rozprawę doktorską magistra Bartosza Bucia składają się wstęp (strony 7-9), trzy rozdziały stanowiące część teoretyczną, zapisane na łącznie 93 stronach, bardzo obszerny rozdział piąty o charakterze empirycznym, który zajmuje również 93 strony, oraz podsumowujący rozdział szósty, zawierający ocenę uzyskanych przez doktoranta wyników, który właściwie jest kontynuacją treści empirycznych z rozdziału

poprzedzającego. Do tego dochodzą wykaz literatury (9 stron), wykaz źródeł (4 strony) i obszerne streszczenie w języku polskim (28 stron). Układ pracy jest więc bardzo przejrzysty, również ogólne rozłożenie akcentów, proporcje pomiędzy częścią teoretyczną i praktyczną, nie budzą żadnych zastrzeżeń.

Rozdział drugi dysertacji mgra Bucia dotyczy tego, co na temat argumentacji oraz sztuki retoryki pisali starożytni, przy czym główny akcent położono na dzieła Arystotelesa w tym zakresie, mniej na wkład sofistów oraz Marka Tulliusza Cyncerona. Podsumowując ten rozdział, doktorant stwierdza, iż argumentacja w starożytności z jednej strony była formalną techniką o uporządkowanej strukturze, mającą na celu dotarcie do prawdy, zaś z drugiej obejmowała językowe strategie przekonywania, odgrywające centralną rolę w mowach publicznych.

Treścią rozdziału trzeciego ocenianej rozprawy doktorskiej są współczesne koncepcje argumentacji, czerpiące z teorii antycznych, a jednocześnie istotne dla rozwoju podejścia aplikatywnego, tak powszechnego w obecnych czasach. Autor przybliży nam tutaj po dwie teorie reprezentujące podejście strukturalistyczne i rozumowe. Pierwszą jest schemat analizy pragmatycznej Toulmina z 1958 roku, opisujący, jak ma wyglądać struktura argumentacji możliwie mocno uwypuklającej i uzasadniającej konkluzję. Schemat Toulmina bezpośrednio nawiązuje do modelu argumentacji Arystotelesa i w jakimś sensie kontynuowany jest w późniejszych koncepcjach argumentacji, między innymi w pragma-dialektyce, która w ocenianej dysertacji pełni rolę pierwszoplanową. W drugiej kolejności Autor podaje zarysy strukturalistycznej deskryptywnej koncepcji Kleina.

Spośród tzw. rozumowych teorii argumentacji mgr Buć dość krótko omawia teorię działania komunikacyjnego Habermasa, koncepcję o charakterze wyraźnie normatywnym, wytyczającą zasady, według których winna przebiegać dyskusja oparta na argumentacji, po czym bardzo szczegółowo przedstawia różne aspekty pragma-dialektycznej teorii argumentacji autorstwa holenderskich językoznawców Fransa H. Eemereña i Roba Grootendorsta oraz ich uczniów Petera Houtlossera i A. Franciski Henkenmans Snoeck. Pragma-dialektyka łączy w sobie elementy lingwistycznej pragmatyki, rozumianej jako interpretowanie znaczenia wypowiedzi w kontekście, oraz filozoficznej dialektyki jako metody prowadzenia dyskusji. Argumentacja jest tu definiowana jako „działanie werbalne, społeczne i racjonalne, mające na celu poddawanie krytyce słuszności danego stanowiska poprzez wysuwanie różnych propozycji podważających propozycje wyrażone w tym stanowisku”. Jej rolą jest więc niwelowanie różnicy zdań poprzez rozpatrywanie różnych

stanowisk w tak zwanej krytycznej dyskusji, modelowej formie debaty na argumenty, w której oponentowi winni przestrzegać szeregu reguł, umożliwiających dojście do porozumienia w procesie przejścia przez cztery etapy (konfrontacji, wstępny, argumentacji i podsumowania). Doktorant podkreśla wiele zalet koncepcji pragma-dialektycznej, między innymi fakt, iż uwzględnia ona różnorodne aspekty badań nad argumentacją, łącząc teorię z praktyką, a to głównie dzięki zaadoptowaniu teorii aktów mowy Austina i Searle'a. Umożliwia to traktowanie procesu argumentacji jako konstelacji aktów mowy, które są częścią języka naturalnego. W podsumowaniu wspomniane zostały jednak także pewne braki i niedociągnięcia tej teorii, przy czym Autor posiłkuje się głównie analizą Jana Henninga Schulze'a z 2011 roku. Owe krytyczne uwagi zawarte zostały we fragmencie kończącym ten najważniejszy rozdział części teoretycznej pracy – ów sześciostronicowy podrozdział pt. „Krytyczne uwagi na temat teorii argumentacji i ich podsumowanie” należy uznać za szczególnie cenną syntezę wszystkiego, co dotychczas zostało powiedziane.

Szczegółowa prezentacja teorii pragma-dialektycznej w rozdziale trzecim jest jak najbardziej uzasadniona, ponieważ właśnie z tej koncepcji doktorant zapożyczył swój model analizy indykatorów argumentacji (van Eemeren i inni, 2007). Sama teoria indykatorów argumentacji nie została jednak w rozdziale trzecim uwzględniona. Autor przedstawia ją wprawdzie dokładnie w analitycznym rozdziale piątym, ale moim zdaniem należałoby już tutaj przynajmniej o niej wspomnieć.

Rozdział czwarty dysertacji stanowi pomost pomiędzy częścią teoretyczną i empiryczną. Sam zachowując charakter teoretyczny, zapoznaje czytelnika z rodzajem tekstów, których obszernie fragmenty Autor analizuje potem w poszukiwaniu niemieckojęzycznych indykatorów argumentacji. Rozdział ten poświęcony jest wywiadam i dyskusjom, tekstom zaliczanym do języka mówionego. Poznajemy tutaj przede wszystkim charakterystykę oraz typologię obu tych gatunków, przy czym jako dyskusje traktuje mgr Buć przede wszystkim tzw. *talk-shows*, rozumiane jako forma rozrywkowej audycji telewizyjnej lub radiowej, w której osoba prowadząca prowadzi z zaproszonymi gośćmi rozmowy na różne, zwłaszcza wrażliwe społecznie, tematy. W drugiej zaś części tego rozdziału przedstawiono liczne strategie i techniki unikania odpowiedzi lub manipulowania nimi ze strony rozmówców, a także strategie prowadzących wywiady i dyskusje dziennikarzy w reakcji na wspomniane uniki czy próby manipulacji. Jedne i drugie stosowane są w analizowanych tekstach. Jediną rzeczą, jakiej brak jest moim zdaniem w tym rozdziale, jest odniesienie go do przedstawionego w rozdziale 3 modelu krytycznej dyskusji.

Najważniejszą częścią rozprawy doktorskiej mgra Bartosza Bucia jest **rozdział piąty**. Jest to zarazem ten fragment pracy, który z mojego punktu widzenia zasługuje na bardzo wysoka ocenę. We wstępnym podrozdziale Autor wypowiada się na temat definicji i funkcji indyktorów argumentacji, powołując się na opinie Haralda Wohlrappa (1995) oraz Walthera Kindta (2008). Dowiadujemy się tutaj, iż funkcję indyktorów argumentacji pełnią słowa, wyrażenia, zwroty czy też inne formalnie identyfikowalne części wypowiedzi, których obecność w tekście pozwala wysnuć wniosek, że mamy do czynienia z argumentacją językową, że w bezpośrednim otoczeniu takiego indykatora sformułowane są teza i argument. Obrana przez doktoranta koncepcja pragma-dialektyczna umożliwia przy tym – dzięki uwzględnieniu kontekstu i konsytuacji oraz koncentracji na celu każdej argumentacji, jakim według jej autorów jest rozwiązywanie sporu i dochodzenie do porozumienia, a więc podejściu pragmatycznemu – identyfikację zarówno eksplicytnych jak też obecnych domyślnie indyktorów językowych procesów argumentacyjnych. Takich implicytnych indyktorów argumentacji doktorant poszukuje potem konsekwentnie we wszystkich analizowanych przez siebie fragmentach wywiadów i dyskusji.

We wstępnej części rozdziału piątego Autor wprowadza czytelnika poza tym w metodologię zastosowaną w pozostałych trzech podrozdziałach, mających charakter czysto analityczny. W nich zaś rekonstruuje na podstawie łącznie 90 mniej lub bardziej obszernych fragmentów tekstów ze swojego korpusu różne rodzaje indyktorów argumentacji dla mówionego języka niemieckiego, przyporządkowując je do jednego z trzech schematów argumentacyjnych, przejętych z monografii van Eemeren, Houtlossera i Henkenmans Snoeck (2008). Tak więc kolejne podrozdziały rozdziału piątego zawierają wnikliwą, opartą na przykładach analizę indyktorów argumentacji kauzalnej, opartej na relacjach analogii oraz symptomatycznej. W każdym z nich mgr Buć konsekwentnie trzyma się w swoim opisie przejrzystej trójdzielnej kompozycji, przedstawiając kolejno:

1. Dialektyczne podstawy relacji kauzalnych, opartych na analogii i symptomatycznych,
2. Listę i materiałową analizę różnego typu wyznaczników argumentacyjnych relacji danego typu. Uwzględnione są tutaj w każdym przypadku zarówno indykatory eksplicytne jak też implicytne.
3. Indykatory obecne w krytyce argumentacji danego typu, czyli wskazujące w sposób pośredni na jej obecność w tekście.

Więcej informacji na temat tego głównego rozdziału swojej dysertacji mgr Buć zawarł z

pewnością w swoim autoreferacie, dlatego przejdę teraz do jego oceny. Ta zaś wypada z mojej strony bardzo pozytywnie. Chcę podkreślić zwłaszcza wielkie walory poznawcze tej zasadniczej części ocenianej rozprawy. Łączy ona w sposób bardzo spójny i adekwatny teoretyczne podstawy z praktyką analiz. Bardzo cenne są tutaj szczegółowe komentarze Autora do wszystkich 90 analizowanych fragmentów, jednak przede wszystkim listy różnego typu niemieckich indyktorów argumentacji, co jest wypełnieniem obu celów, jakie doktorant postawił przed sobą w ocenianej pracy. Umożliwił to trafny dobór modelu oraz materiału badawczego.

W podsumowaniu uzyskanych wyników (**rozdział szósty**) mgr Buć podkreśla jeszcze raz centralną rolę kontekstu w rozpoznaniu i interpretacji poszczególnych indyktorów argumentacji. Stwierdza też, iż większość wyróżnionych indyktorów reprezentuje tylko jeden schemat argumentacji i dlatego można uznać je za bardzo przydatne narzędzie w analizach tekstów (zarówno mówionych jak i pisanych) służących wymianie argumentów, także w analizach porównawczych. W pełni zgadzam się z tą opinią Autora.

Wykaz literatury przedmiotu obejmuje przede wszystkim pozycje z dziedziny badań nad argumentacją oraz na temat gatunków tekstu, które stanowią materiał empiryczny ocenianej dysertacji. Oddzielnie zestawione są tutaj prace leksykograficzne, literatura przedmiotu oraz źródła internetowe. Bibliografia potwierdza jeszcze raz dobre osadzenie pracy w reprezentatywnej literaturze z dziedzin, których ona dotyczy. Niestety nie znalazłam tutaj pracy Wohlrappa z 1995 roku, przywoływanej w istotnym dla pracy fragmencie definiującym pojęcie indykatora argumentacji. **Wykaz źródeł** zawiera audycje telewizyjne i radiowe, a także wywiady prasowe oraz internetowe, w sumie 59 pozycji.

Uwagi dotyczące zastosowanej metody i języka opisu oraz uwagi ogólne

Recenzowana rozprawa doktorska jest przemyślana pod kątem logiczności wywodu, zastosowanej metody oraz rozłożenia akcentów prezentacji. W pełni uzasadniona selekcja treści referowanych w pierwszej części łączy się w spójny sposób z dojrzałą i bardzo konsekwentną analizą niełatwego materiału badawczego w części empirycznej zakończonej zwięzłą, syntetyczną prezentacją jej wyników. Przy tym nowatorska część empiryczna stanowi główny walor całej pracy.

Podsumowując moją ocenę, pragnę stwierdzić, iż autor w znakomity sposób sprostał zadaniu badawczemu, jakie przed sobą postawił i w pełni zrealizował cele sformułowane we

wstępie swojej dysertacji: jest ona w pełni udaną próbą obszernej rekonstrukcji katalogu indyktorów argumentacji dla języka niemieckiego. W związku z tym oceniam przedłożoną do recenzji rozprawę doktorską bardzo wysoko. Ani wspomniane wcześniej drobne niedociągnięcia, ani nieliczne błędy, które przydarzają się przecież każdemu autorowi zwłaszcza tak obszernego tekstu niełatwej przecież dotyczącego materii, nie ujmują niczego z ogólnego, bardzo pozytywnego wrażenia, jakie wywarła na mnie praca mgra Bucia

W związku z powyższym stwierdzam z pełnym przekonaniem, że rozprawa mgra Bartosza Bucia nie tylko spełnia bez zastrzeżeń wymagania stawiane pracom doktorskim, lecz zasługuje na ocenę „z wyróżnieniem”. Tym samym może ona stanowić podstawę do dalszego postępowania w toku przewodu doktorskiego, dlatego wnioskuję o dopuszczenie doktoranta do dalszych jego etapów.

Rzeszów, dn. 28.05.2015

